

ДО 60-РІЧЧЯ ГОЛОВНОГО НАУКОВОГО РЕДАКТОРА «УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ЖУРНАЛУ» АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ В.А.СМОЛІЯ

Приєднуючись до численних поздоровлень вітчизняного наукового загалу, редколегія і редакція «Українського історичного журналу» щирозсердно вітають головного наукового редактора видання, академіка НАН України, директора Інституту історії України НАН України Валерія Андрійовича Смолія зі славним ювілеєм, який він відзначив у перший день нового 2010 року!

Людина широкого світогляду, креативна, толерантна і надзвичайно працелюбна, сьогодні Валерій Андрійович своїми працями з різноманітних аспектів української історії, переважно доби середньовіччя та нового часу, а також ґрунтовними розробками у сфері теорії та методології історичної науки добре відомий не лише в Україні, а й далеко за її межами.

Свою професійну стежку юнак із подільського села Авратин, що на Хмельниччині, обрав відразу і назавжди. Його шлях у велику науку пролягав через студентські лави історико-філологічного факультету Кам'янець-Подільського педагогічного інституту, досвід викладацької роботи на посадах вчителя історії у восьмирічній та середній школах Житомирської й Тернопільської областей, а також асистента кафедри всесвітньої історії Ніжинського державного педагогічного інституту.

Виявлені ще під час навчання у вузі евристичні та аналітичні нахили яскраво проявилися вже у стінах Інституту історії АН УРСР, до аспірантури якого В.А.Смолій вступив 1972 р., відтоді пов'язавши свою подальшу життєву долю з цією провідною історичною науковою установою країни. 1975 р. успішно захистив кандидатську дисертацію, присвячену возз'єднанню Правобережної України з колишньою Лівобережною Гетьманщиною. Молодший науковий, а з 1979 р. – старший науковий співробітник відділу історії феодалізму (нині це відділ історії України середніх віків і раннього нового часу) відразу ж включився у роботу над багатотомними колективними монографіями, підготовці яких тоді підпорядковувався весь науковий потенціал Інституту.

Ці роки збагатили молодого вченого безцінним досвідом наукової роботи, тісним творчим спілкуванням із визначними тогочасними представниками української історичної думки, відомими російськими фахівцями з епохи середньовіччя і раннього нового часу. Водночас вони виявилися сповненими пошуком нових шляхів і нетрадиційних дослідницьких проблем у царині його власних наукових інтересів. Як результат – у 1985 р. побачила світ монографія «Формування соціальної свідомості народних мас України в ході класової боротьби. Друга половина XVII–XVIII ст.», яка стала основою захищеної того ж року докторської дисертації.

Сьогодні в науковому доробку академіка В.А.Смолія понад 1000 наукових і науково-популярних праць. Вони різняться за форматом, тематикою, жанровими формами та цільовим призначенням. Серед них – ґрунтовні монографічні, навчально-довідкові видання, розлогі статті, присвячені важливим подіям чи постатям української історії, студії постановочного характеру, великі передмови до колективних наукових проектів або археографічних видань чи перевидань історіографічної спадщини, вступи до монографій колег, збірників наукових праць, матеріалів наукових конференцій, художніх творів тощо. Проте спільне, що поєднує всі ці праці, – це ґрунтовна джерельна база, виваженість висновків, застосування нових методів і принципів наукового пізнання, які побутують у сучасному історіографічному просторі, миттєве реагування на виклики часу за повної відсутності будь-яких спроб пристосування під поточні політичні вимоги.

В.А.Смолій у науці пройшов шлях від дослідника-позитивіста радянської доби, який мав творити у межах суто марксистської наукової парадигми, до сучасного європейського вченого, добре обізнаного з новітніми науковими методами, людини плюралістичних поглядів, спроможної працювати в різних наукових форматах та на різних дослідницьких рівнях, генерувати нові наукові ідеї, які він уміє щедро імплантувати у праці колег та учнів. Сьогодні добре відома школа академіка В.А.Смолія, кожен із представників якої вже зарекомендував себе непересічним ученим, здатним сказати своє слово в науці, водночас зберігаючи і шануючи традиції й творчий внесок своїх попередників.

Безперечно, як кожен учений, В.А.Смолій має свою улюблену проблематику. Насамперед це боротьба українців за соціальне та національне визволення, свідомісна складова масових народних рухів, доба Української національної революції та державотворення раннього нового часу, політична культура і ментальність українського суспільства XVI–XVIII ст., історія українського козацтва тощо. Водночас він упевнено накреслює перспективи дослідження історичного процесу давньоруської та литовсько-польської доби вітчизняної історії, має своє бачення «українського XIX ст.», місця у національному історичному процесі революційних подій початку XX ст., складних і неоднозначних перипетій новітньої доби.

Провідний науковець та організатор сучасної української історичної науки, вихователь молодих дослідників, Валерій Андрійович Смолій водночас значну увагу приділяє спрямуванню творчих зусиль ввіреного йому колективу науковців на створення багатомірної й багатоаспектної, водночас виваженої й позбавленої кон'юнктурних чи ідеологічних нашарувань версії національного історичного процесу, в якій би знайшли глибоке і рівномірне висвітлення всі без винятку історичні епохи і періоди як у подієвому, так і в антропологічному наповненні. Із його ініціативи та за безпосередньої участі на межі 1990–2000-х рр. було реалізовано такі фундаментальні проекти, як «Все про Україну» (К., 1998), «Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001)» (К., 2001), «Уряди України у XX столітті: науково-документальне видання» (К., 2001), «Нариси з історії дипломатії України» (К., 2001), «Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст.» (К., 2002), 3-й том фундаментального академічного видання «Історія української культури» (К., 2003), «Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки» (К., 2003), «Україна і Росія в історіографічній ретроспективі: Нариси у 3 томах» (К., 2004), «Україна – козацька держава. Ілюстрована історія українського козацтва у 5175 фотосвітлинах» (К., 2004), «Історія українського селянства: Нариси у 2 томах» (К., 2006), «Історія українського козацтва: Нариси у 2 томах» (К., 2006–2007), «Історія державної служби в Україні: У 5 томах» (К., 2009) та ін. Йому вдалося згуртувати українських науковців навколо створення багатотомної «Енциклопедії історії України», яка є віддзеркаленням останніх досягнень вітчизняної історичної думки.

Значний досвід редакційної роботи, здобутий В.А.Смолієм в іпостасях відповідального редактора, голови чи заступника голови редакційних рад або членства в редколегіях не однієї сотні індивідуальних чи колективних монографій, багатотомних історичних серій, археографічних видань, збірників наукових праць тощо, без сумніву, прислужився йому і на посаді головного наукового редактора «Українського історичного журналу», яку він обіймає з 1995 р. Загалом співпраця Валерія Андрійовича з цим провідним в Україні профільним виданням розпочалася вже 1973 р., коли у часопису було надруковано першу рецензію тодішнього аспіранта на монографію свого наставника у студентські роки професора Л.О.Коваленка, а вже наступного року на шпальтах журналу побачили світ відразу дві його наукові статті. Загалом же вчений опублікував в «УІЖ» десятки наукових розвідок, рецензій, повідомлень, інформацій, узяв участь у роботі кількох «круглих столів», присвячених

перспективам розвитку вітчизняної історичної науки, а очоливши редколегію, він почав активно впливати на редакційну політику. Сьогодні часопис упевнено зберігає статус провідного періодичного органу національної історіографії. Відображаючи загальні тенденції розвитку української історичної думки, він націлений на нові завдання, які вимагають мобільного реагування на новітні здобутки світової історичної науки та їх оперативного впровадження в український історіографічний простір з одночасною популяризацією досягнень вітчизняних науковців серед найширшого українського загалу.

Діяльність В.А.Смолія як адміністратора розпочалася 1986 р., коли він очолив відділ, в якому відбулося його творче зростання від аспіранта до дійсного члена Національної академії наук України. Довіра, взаємоповага й водночас вимогливість до якості наукових досліджень, як і взагалі до своїх посадових обов'язків, підкріплена насамперед власним прикладом, – такі засади поклав Валерій Андрійович в основу взаємовідносин як із колективом відділу, який він очолює вже понад 20 років, так і зі співробітниками Інституту загалом, чи то на посаді заступника директора з наукової роботи (з 1991 р.), чи директора установи (з 1993 р.).

В.А.Смолій перейняв на себе керівництво науковою інституцією у складний для академічної сфери час. Незважаючи на фактичне припинення у середині 1990-х рр. фінансування фундаментальної науки, згортання видавничих і дослідницьких програм, відтік із системи НАНУ кваліфікованих кадрів йому не лише вдалося зберегти науковий потенціал Інституту, а й поповнити його молодими здібними вченими, націлити співробітників на розробку нових тем, зокрема, з ухилом в історичну компаративістику, що забезпечує успішне вписання української складової в європейський цивілізаційний процес, посилити технічне оснащення науково-дослідних розробок шляхом комп'ютеризації структурних підрозділів, створення власної видавничої бази, що дозволяє значно прискорити втілення доробку кожного науковця у друковану продукцію, яка стає надбанням читацького загалу. Те, що колектив поважає свого директора, довіряє йому, засвідчує, зокрема, той факт, що вже четвертий раз поспіль співробітники Інституту історії України НАНУ одностайно вручають йому керівні важелі установою, а, отже, і свої долі.

Валерій Андрійович Смолій має високий авторитет не лише в академічних колах. Із його думкою рахуються політики різних рангів, до нього прислуховуються митці, письменники, сценаристи, журналісти. Безумовно, почесні звання, високі державні нагороди – це гідне визнання особистого внеску вченого в історичну науку. Однак ще більшим показником його потенційних можливостей є незгасаючий творчий запал, устремління до нових наукових висот, продукування нових ідей, реалізація масштабних дослідницьких задумів. Примітно, що до свого ювілею вчений підійшов із двома великими науковими працями, в яких спробував висвітлити нові грані суспільно-політичних подій в Україні у середині – другій половині XVII ст., увівши їх у контекст революційної ситуації в ранньомодерній Європі. На часі – реалізація нового фундаментального проекту, присвяченого такій непересічній постаті в політичній історії України, як гетьман Петро Дорошенко.

Побажаємо ж ювілярові від щирого серця життєвих гараздів, міцного здоров'я, плідного творчого довголіття!

Редакційна колегія і редакція «Українського історичного журналу»